باتىنى ۋە ئىسلامغا دۈشمەن ھەرىكەتلەر (ئومۇمىي مۇقەددىمە)

يەھۇدىي ۋە خىرىستىيانلارنىڭ دىنلىرىدا ۋەيران قىلغۇچ پىرقىلەر كۆپەيگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ نەزەرلىرى ئىسلام تەرەپكە ئاغدۇرۇلدى. نەتىجىدە بۆلۈش، پارچىلاش ئوقياسىنى ئىسلامغا قاراتتى. ئۇلارنى ھىمايە قىلىدىغان «سۈنئىي» مۇسۇلمانلارنى مەيدانغا كەلتۈرۈپ، بۇ دىنغا قانداق سۇيىقەست قىلىش، قانداق ئاجىزلاشتۇرۇش توغرىسىدا تەلىماتلارنى بەردى. ئۇلار قارىماققا بۇ دىننى چىڭ تۇتقاندەك قىلىسمۇ، ماھىيەتتە ۋەيران قىلغۇچ باتىنى ئىزاھلار، دىندا پەقەتلا ئورنى، ئاساسى بولمىغان تەۋىللەر ئارقىلىق ئۇنىڭ ئاساسىنى يىقىتىشقا ئورۇندى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇزۇن مەزگىل ئەھلى سۈننەتتىن باشقا ھېچقانداق مەزھەپكە يول، مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىك ۋە كوللىكتىپلىكىنى يىمىرىدىغان بۇزغۇنچى پىرقىلەرگە رۇخسەت بەرمەي ياشاپ كەلگەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا ئىسلامغا قارشى باتىنى پىرقە ۋە ھەرىكەتلەر مەيدانغا كەلدى. ئۇلار دىننى ئاجىزلىتىش، ئۇنىڭغا ئىختىلاپ ئورۇغىنى چېچىش ئۈچۈن كۈچ چىقاردى.

دەرۋەقە بۇ ۋەيران قىلغۇچ پىرقىلەر ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن پىرقىلەرگە بۆلىنىدۇ. ھەر ئىككىلا ئەھۋالدىكى نىشانى ئەھلى سۈننەت ۋەلجامائەنى تۇتقان يولىدىن يىراقلاشتۇرۇش، دىنىي ئەقىدىنىڭ ئاساسىي ئەركانلىرى ۋە سۆزسىز باش ئىگىشكە تېگىشلىك مەسىلىلەرگە قارشى چىقىشتىن ئىبارەت بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئاشكارا پىرقىلەر ئارىسىدىن ئىسلامغا دۈشمەن «يەزىدىيىيە»، «قەرامىتىيىيە»، «ئىسمائىلىيىيە»، «نۇسەيرىيىيە»، «دۇرۇزىيىيە»، «ھەششاشلار»، «بابىيىيە»، «باھائىيىيە»، «قادىيانىيىيە»، «جۇمھۇرىيەت پارتىيىسى»، «ھەبەشلەر»، «ئەنسارلار»، «خۇمەينىلار» ۋە «ئەمەل ھەرىكىتى»گە ئوخشىغان باتىنى ھەرىكەتلەر مەيدانغا كەلدى. بۇ پىرقىلەر تەۋھىد ئەقىدىسىنى ئاجىزلاشتۇرۇشنىڭ ۋاستىسى ئىدى (ئۇلار يەنە شۇ يۇنىلىشتە قالدۇ)؛ ئۇلار، مۇسۇلمانلارنىڭ مەيلى سەلەپ ياكى كېيىنكىلىرىنىڭ بولسۇن ئارىلىرىغا پاسىقلىق ئامىللىرىنى چېچىش، يەھۇدىي ۋە خىرىستىيان تائىپىلىرىگە ئوخشاش ئىسلامنىمۇ ھەر خىل مەزھەپ ئېقىملىرىغا، ئەقىدە پىرقىلىرىگە بۆلۈشنى مەقسەت قىلىدىغان خىرىستىيان، يەھۇدىي دەۋەتلىرىنىڭ ئوقىدا ئايلاندۇرۇشتا كۆرۈنەرلىك رول ئوينىدى. بۇلار ئەمەلىيەتتە ئىسلامغا دۈشمەن سېكولارىستلار، ماتىرىيالىستلار، كومۇنىستلارنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى، ئاللاھ تائالانىڭ مونۇ ئايىتىنى تەستىقلاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى: «ئۇلار سىلەرنىڭ ئۆزلىرىدەك كاپىر بولۇشۇڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىگە ئوخشاش بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىدۇ»[1]

بۇ ئازغۇن پىرقىلەرنىڭ ئەقىدىلىرىنىڭ تېخىمۇ ئايدىڭلىششى ئۈچۈن بىز بۇ قىسقىغىنە تەتقىقاتىمىزدا، بۇ ئۈممەتنىڭ سەلەپ ـ سالىھلىرىدىن ئىبارەت ئەھلى سۈننەت ۋەلجامائەنىڭ مېتودى بويىچە مېڭىپ، ئاللاھ تائالانىڭ پولاتتەك ئاغامچىسى، روشەن دىنى ۋە تۈز يولىنى چىڭ تۇتۇشتىن باشقا نىجاتلىق يولىنىڭ يوق ئىكەنلىكىدىن خاتىرجەملىك ھېس قىلغان ھالدا يۇقىرىقى پىرقىلەردىن

[1] نىسا سۈرىسى، 89 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرالىشى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ھەقىقەت يوللىرىنىڭ ئېچىلىشىنى ئۈمىد قىلىپ،مۇسۇلمان ياشلارغا يۇقىرىدا ئىشارە قىلىنغان ھەر بىر پىرقە ھەققىدە قىسقىچە بولسىمۇ مەلۇمات بېرىپ ئۆتىمىز.

www.munber.org

يەزىدىيىە

ئېنىقلىما:

يەزىدىيىە: ھىجرىيە 132 ـ يىلى ئۇمەۋىيلار دۆلىتىنىڭ يىقىلىشىدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن بىر ئازغۇن پىرقە. دەسلىۋىدە ئۇمەۋىي ئەۋلادلىرىنىڭ شان ـ شەرىپىنى قايتىدىن تىكلەشنى مەقسەت قىلىدىغان بىر سىياسىي ھەرىكەت ئىدى. ئەمما شارائىت ۋە خۇراپاتلىق ئامىللىرى ئۇنى يۇقىرىقى يۇنىلىشتىن ئاغدۇرۇپ، يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە ۋە ئەزازىيل (تاۋۇس مەلىك) ئىسمى بىلەن ئاتىشىدىغان ئىبلىسنى مۇقەددەسلەشتۇرۇش دەرىجىسىگە يەتكۈزۈپ قويغان.

قورۇلىشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◈ باشلانغۇچ: ھىجرىيە 132 ـ يىلى ئىراقنىڭ شىمالىدىكى يۇقىرى ئەززاب ئۇرۇشى بىلەن ئۇمەۋىيلار دۆلىتى يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئەمىر ئىبراھىم ئىبنى ھەرب ئىبنى خالىد ئىبنى يەزىد ئىراقنىڭ شىمالىغا قاچقان ۋە يەزىدنىڭ خەلىپىلىك ۋە رەھبەرلىككە ئەڭ لايىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ كۈتىلىۋاتقان سۇفيانى ئىكەنلىكى، زېمىننى گويا زۇلۇمغا توشۇپ كەتكەندەك ئادالەتكە توشقۇزىدىغانلىقى قاتارلىقلارنى دەۋا قىلىپ، ئۇ يەردىكى ئۇمەۋىيلارنىڭ قالدۇقلىرىنى توپلىغان.

ئۇلارنىڭ كۇردلارنىڭ ماكانىنى پاناگاھ قىلىشىدىكى سەۋەپ، ئىككىنچى مەرۋان (ئۇمەۋىيلار دۆلىتى شۇنىڭ دەۋرىدە يىمىرىلگەن)نىڭ ئانىسى كۇردلاردىن ئىدى.

◈ ئەدىي ئىبنى مۇساپىر: ئابباسىيلار ھۆكۈمىتىدىن قاچقانلارنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىكىلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ لىۋاندىن كۇردىستاننىڭ ھەككارىي دېگەن يېرىگە كەتتى. ئۇنىڭ نەسەبى مەرۋان ئىبنى ھەكەمگە ئۇلىشىدۇ. ئۇنىڭ لەقىمى شەرەفۇددىين ئەبۇلفەزائىل ئىدى. ئۇ شەيخ ئابدۇلقادىر جەيلانىي بىلەن ئۇچراشقان ۋە ئۇنىڭدىن تەسەۋۋۇپنى قوبۇل قىلغان. 1073م ياكى 1078 ـ يىلى توغۇلغان، توقسان يىللىق ھاياتتىن كېيىن ۋاپات بولغان. ئىراقنىڭ شەيخان رايۇنىغا قاراشلىق لالشقا دەپن قىلىنغان.

◈ سەخر ئىبنى سەخر ئىبنى مۇساپىر: بۇ كىشى شەيخ ئەبۇلبەركات نامى بىلەن تونۇلغان، تاغىسى ئەدىينىڭ ھەمراھى ۋە خەلىپىسى بولغان. ۋاپات بولغاندا لالشتىكى تاغىسىنىڭ قەبرىسىنىڭ يېنىغا دەپن قىلىنغان.

◈ ئەبۇلبەركاتقا شەيخ ھەسەن ئىسمى بىلەن تونۇلغان ئوغلى سەمشۇددين ئەبۇ مۇھەممەد ۋارىسلىق قىلغان: ئۇ ھىجرىيە 591 ـ يىلى (مىلادى 1154 ـ يىلى) توغۇلغان. ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق يەزىدىيىە تائىپىسى يەزىد ۋە ئەدىي ئىبنى مۇساپىرنى سۆيۈشتىن ئۇلارنى ۋە ئىبلىس شەيتاننى مۇقەددەسلەشتۇرۇش تەرەپكە

www.munber.org

ئېغىپ كەتكەن. ئۇ «الجلوة لأصحاب الخلوة»، «محك الإيمان» ۋە «هداية الأصحاب» ناملىق كىتابلارنى يېزىپ قالدۇرغاندىن كېيىن، ھىجرىيە 644 ـ يىلى (مىلادى 1246 ـ يىلى) ۋاپات بولغان. زامانىمىزدىكى بىر قىسىم يەزىدچىلەردە ئۇچرىتىدىغىنىمىزدەك، ئىسمىنى شاھادەتكە كىرگۈزىۋالغان.

◈ شەيخ ھەسەننىڭ قېرىندىشى شەيخ فەخرۇددىن: دىنىي رەھبەرلىك ۋە پەتىۋا ھوقۇقى ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادلىرىغا خاس قىلىنغان.

◈ شەرەفۇددىن مۇھەممەد ئىبنى شەيخ فەخرۇددىن: ھىجرىيەنىڭ 655 ـ يىلى، مىلادي 1257 ـ يىلى سۇلتان ئىززۇددىن سەلچۇقىي تەرەپكە كىتىۋاتقاندا يولدا ئۆلتۈرۈلگەن.

◈ زەينۇددىن يۇسۇف ئىبنى شەرەفۇددىن مۇھەممەد: بۇ كىشى مىسىرغا بېرىپ، ئۆزىنى ئىلىم ۋە ئىبادەتكە بېغىشلىغان. ھىجرىيەنىڭ 725 ـ يىلى قاھىرەدىكى ئەدەۋىييە تەكىيسىدە ۋاپات بولغان.

◈ بۇلاردىن كېيىن، ئۇلار بىلەن مۇڭغۇللار، سەلچۇقىيلار ۋە فاتىمىيلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشلار سەۋەپلىك ئۇلارنىڭ تارىخى مەۋھۇملۇق باسقۇچىغا كىرىپ قالغان.

◈ بۇ جەرياندا شەيخ زەينۇددىن ئەبۇلمەھاسىن مەيدانغا چىققان: بۇ كىشىنىڭ نەسەبى ئەدىي ئەبۇلبەركاتنىڭ بىر توققىنىنىڭ نەسەبىگە تۇتىشىدۇ. ئۇ شامدىكى يەزىدىييەلەرنىڭ ئەمىرى (باشلىقى ـ ت) قىلىپ تەيىنلەنگەن. كېيىن، ئەگەشكۈچىلىرى كۆپىيىپ خەتەرلىك بىر كىشىگە ئايلىنىپ قالغاندا پادىشاھ سەيفۇددەۋلە قىلاۋۇن ئۇنى قولغا ئالغان بولۇپ، ئۇنىڭ تۈرمىسىدە ئۆلۈپ كەتكەن.

◈ ئۇنىڭدىن كېيىن ئوغلى شەيخ ئىززۇددىن مەيدانغا چىققان بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنى شام ئىدى. ”ئەمىرلەرنىڭ ئەمىرى“ دېگەن تەخەللۇسنى قوللانغان. ئۇ ئۇمەۋىييە ئىنقىلاۋىنى قوزغاشنى كۆڭلىگە پۈككەن بولۇپ، ھىجرىيە 731 ـ يىلى قولغا ئېلىنغان. ئۇمۇ تۈرمىدا ۋاپات بولغان.

◈ ھۆكۈمدارلارنىڭ يەزىدىييەچىلەرنى ئىزىشى ئىزچىل داۋاملاشقان. ئىراقتىكى شەيخان رايونى ئۇلارنىڭ نەزەرلىرىنى مەركەزلەشتۈرىدىغان جايغا ئايلىنىپ قالغان. سىر ساقلاش بۇ پىرقىنىڭ گەۋدىلىك ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى.

◈ بۇ تائىپىنىڭ ئاخىرقى رەئىسى ئەمىر بايەزىد ئەلئۇمەۋي 1969 ـ يىلى باغدادنىڭ رەشىد كوچىسىدا يەزىدىيلەر دەۋەتكە چاقىرىدىغان بىر ئىشخانا ئېچىش رۇخسەتنامىسىگە ئېرىشكەن. ئۇ بۇ پائالىيەتلىرى ئارقىلىق ئۇمەۋىيچى يەزىدىيلەرنىڭ ئەرەبلىگىنى تىرىلدۈرۈشنى مەقسەت قىلاتتى. «ئىرقى ئۇمەۋي، ئەقىدىسى يەزىدي ئەرەبلەر» شۇئارىنى كۆتىرىپ چىقىپ، ئۇنى ئۆتكۈنچى ۋە مەنىۋي ھەقىقەتلەر بىلەن كۈچلەندۈرۈپ ئىرقچىلىك پائالىيەتلىرىنى تارقىتىشنىڭ ۋاستىسى سۈپىتىدە قوللانغان.

◈ ئۇلارنىڭ ئاخىرقى رەئىسى شەيخان رايونىنىڭ ئەمىرى ئەمىر تەھسىين ئىبنى سەئىدتۇر.

www.munber.org

◈ بۇ ھەرىكەتنىڭ بىر قانچە باسقۇچنى باشتىن كەچۈرگەنلىكىنى قىسقىچە تۆۋەندىكىلەرگە يىغىنچاقلىشىمىز مۇمكىن:

- بىرىنچى باسقۇچ: ئۇمەۋىيلار سىياسىي ھەرىكىتىگە ۋەكىللىك قىلىپ، يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيەنى سۆيۈشتە ئۆز ئىپادىسىنى تېپىشى.

- ئىككىنچى باسقۇچ: ئەدىي ئىبنى مۇساپىر ئەلئۇمەۋىينىڭ دەۋرىدە بۇ ھەرىكەتنىڭ ”ئەدەۋىييە“ تەرىقىتىگە ئۆزگىرىشى.

- ئۈچىنچى باسقۇچ: شەيخ ھەسەننىڭ ئائىلە يىل ئوتتۇرىدىن يوق بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلۇغ ئىسلام دىنىنىڭ تەلىماتلىرىغا قارشى كىتابلىرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىشى.

- تۆتىنچى باسقۇچ: ئۇلارنىڭ ئىسلامدىن تولۇق چىقىشى ۋە ئوقۇش، يېزىشنى ھارام، دەپ قارىشى، تەلىماتلىرىغا باتىل، بۇزۇق ئەقىدىلەرنىڭ كىرىشى.

پىكىر ۋە ئېتىقادلار:

بىرىنچى: يەزىدىي ئەقىدىسىنىڭ چۈشەنچىلىرىگە كىرىش:

◈ يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە دەۋرىدە كەربالا ئۇرۇشى يۈز بېرىپ، ئۇنىڭدا ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋەيەنە نۇرغۇن ئال بەيت كىشىلىرى (ئاللاھ ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن رازى بولسۇن) قەتل قىلىنغان.

◈ شىئەلەر يەزىدكە لەنەت ئوقۇيدىغان، ئۇنى زىندىقلىق ۋە ھاراقكەشلىك بىلەن ئەيىبلەيدىغان ۋەزىيەت شەكىللەنگەن.

◈ ئۇمەۋىيلار دۆلىتى يىمىرىلگەندىن كېيىن، يەزىدىييە بىر سىياسىي ھەرىكەت شەكلىدە ھەرىكەت قىلىشقا باشلىغان.

◈ يەزىدىيلەر يەزىدنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنىڭغا لەنە ئوقۇشنى سۆيمەيدۇ.

◈ ئومۇمىيۈزلۈك لەنەت قىلىشنىمۇ ياخشى كۆرمەيدۇ.

◈ قۇرئاندىكى شەيتانغا لەنەت ئوقۇش مەسىلىسىگىمۇ قارشى تۇرىدۇ. ئۇلار قۇرئان كەرىمدىكى بارلىق لەنەت، شەيتان ياكى پاناھلىق تىلەش قاتارلىق كەلىمىلەرنى شام ئېقىتىش ئارقىلىق ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ. ئۇلارنىڭ بۇنىڭغا ئائىت دەلىلى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بۇ تۈر كەلىمىلەر قۇرئان كەرىمنىڭ ئەسلىسىدە يوق بولۇپ، بۇلار مۇسۇلمانلار قوشۇۋالغان ئارتۇق كەلىمىلەردۇر.

◈ ئارقىدىن قۇرئان كەرىمدە زىكىر قىلىنغان مەلئۇن ئىبلىسنى مۇقەددەسلەشتۈرۈشكە باشلىغان. ئۇلاردىكى بۇ خىل پەلسەپۋىيلەشتۈرۈشنىڭ ئاساسى تۆۋەندىكى نوقتىلارغا قايتىدۇ:

www.munber.org

- چۈنكى ئۇ ئادەمگە سەجدە قىلمىغان. ئۇ، بۇ ئىشى بىلەن (يەزىدىيچىلارنىڭ نەزىرىدە) تۈنجى مۇۋەھھىد (تەۋھىدنى ياقلىغۇچى) بولۇپ سانىلىدۇ. باشقا پەرىشتىلەر ئۇنتۇپ قېلىپ ئادەمگە سەجدە قىلغان بولسىمۇ، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ ئۆزىدىن باشقا بىر نەرسىگە سەجدە قىلماڭلار، دېگەن تەۋسىيەسىنى ئۇنتۇپ قالمىغان. چۈنكى ئادەمگە سەجدە قىلىش مەسىلىسى پەقەت سىناق مەسىلىسى ئىدى. ئىبلىس بۇ سىناقتىن ئۆتكەن بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن تەۋھىدچىلەرنىڭ بىرىنچىسى بولۇپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تائالا ئۇنى پەرىشتىلەرنىڭ تاۋۇسى ۋە ئۇلارنىڭ رەئىسلىكى بىلەن مۇكاپاتلىغان!!

- ئۇلار يەنە، ئۇنىڭ ئىلاھقا قارشى تۇرغۇدەك، بۇيرۇقلىرىنى رەت قىلغۇدەك دەرىجىدە كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن قورقۇپمۇ ئۇنى مۇقەددەسلەشتۈرىدۇ.

- ئىبلىسنىڭ ئىسيان ۋە بويۇنتاۋلىق قىلىشتىكى قەھرىمانلىقىنى ئۇلۇغلىغانلىقى ئۈچۈنمۇ ئۇنى مۇقەددەسلەشتۈرىدۇ.

◈ ئىبلىس ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ چەكلەنگەن مېۋىدىن يېيىشى ئۈچۈن قۇتراتقۇلۇق قىلغان بولۇپ، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرسىقى ئىسسىلىپ كەتكەن، نەتىجىدە ئاللاھ تائالا ئۇنى جەننەتتىن چىقىرىۋەتكەن.

◈ ئىبلىس جەننەتتىن قوغلاپ چىقىرىلمىغان، بەلكى ئۇ زېمىن يۈزىدىكى يەزىدىيىيە تائىپىسىگە كۆڭۈل بۆلۈش ئۈچۈن چۈشكەن (شۇلارنىڭ قارىشى بويىچە ـ ت).

ئىككىنچى: ئەقىدىلىرى:

◈ شەيتاننى پەرىشتىلەرنىڭ تاۋۇسى، دەپ قوبۇل قىلىشى تۈچتىن ياسالغان تۈرۈلگەن مۇش ھەجىمدىكى خۇراز شەكىللىك بىر تاۋۇس ھەيكىلىنى مۇقەددەسلەشتۈرۈشكە ئېلىپ بارغان. ئۇلار پۇل ـ مال توپلاش ئۈچۈن يېزىلاردا بۇ ھەيكەلنى كۆتىرىپ ئايلىنىپ يۈرىدۇ.

◈ ئىراقتىكى لالش ۋادىسى: ئېگىز تاغلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان، بەلۇت ۋە ياڭاق ياغىچى بىلەن ئورالغان مۇقەددەس جاي بولۇپ ”بەيت ئۆزرىي“ دەپ ئاتىلىدۇ.

◈ لالش ۋادىسىدىكى تۆپىلىك: مۇقەددەس زېمىن سانىلىدىغان بولۇپ، ئىسمى شام تۆپىلىكىدىن ئېلىنغان. ئۇنىڭ شەرقىي قىسمى (شۇلارنىڭ سۆزلىرىگە كۆرە)دا ئەرەفات تېغى ۋە زەمزەم بولىقى بار.

◈ ئۇلارنىڭ «رىش» (يەنى قارا كىتاب) دەيدىغان بىر كىتابى بولۇپ، ئۇنىڭدا تائىپىنىڭ تەلىمات ۋە ئەقىدىلىرى زىكىر قىلىنىدۇ.

◈ شاھادەت: «ئاللاھنى بىر، سۇلتان يەزىدنى ئاللاھنىڭ ھەبىبى، دەپ شاھادەت ئېيتىمەن.» دەپ شاھادەت ئېيتىدۇ.

◈ رۇزا: ھەر يىلى ئون ئىككىنچى ئايدا ئۈچ كۈن روزا تۇتىدۇ. بۇ كۈن ئوخشاش ۋاقىتتا يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيەنىڭ توغۇلغان كۈنىگە توغرا كېلىدۇ.

www.munber.org

◈ زاكات: تاۋۇسنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق توپلايدۇ. بۇ ئىشلار زاكات توپلىغۇچىلار تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىدىغان بولۇپ، تائىپە رەھبەرلىكىگە تاپشۇرۇلىدۇ.

◈ ھەج: ھەر يىلى زۇلھەججە ئېيىنىڭ ئونىنچى كۈنى ئىراقنىڭ لالىش رايونىدىكى نۇرانىييە تۆپىلىكىدىكى ئەرەفات تېغىدا تۇرىدۇ.

◈ ناماز: شەئبان ئېيى يېرىملاشقان كېچىسى ناماز ئوقۇيدۇ. ئۇلار بۇ نامازنى تولۇق بىر يىللىق نامازنىڭ ئورنىنى باسىدۇ، دەپ دەۋا قىلىشىدۇ.

◈ ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش ۋە توپلىنىش: سىنجار تېغىدىكى باتىت يېزىسىدا ئەمەلگە ئاشىدىغان بولۇپ، مىزانلار كىشىلەردىن ھېساب ئالىدىغان شەيخ ئەدىينىڭ قولىغا تاپشۇرۇلىدۇ. ئۇ ئەگەشكۈچىلىرىنى ئېلىپ جەننەتكە كىرگۈزىۋېتىدۇ.

◈ باتىل نەرسىلەرنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىشىدۇ. بۇ خىل قەسەملەرنىڭ ئىچىدە سۇلتان ئىبنى يەزىيدنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىمۇ بار.

◈ شەيخ ئەدىي، شەيخ شەمسۇددىين، شەيخ ھەسەن ۋە شەيخ ئابدۇلقادىر جەيلانىيغا ئوخشىغان كىشىلەرنىڭ خانە ۋە مازارلىرىغا كۆپ قاترايدۇ. ھەر بىر خانىنىڭ خىزمەتچىسى بار. ئۇلار ئۇنى يورۇتۇشتا شام ۋە ياغلارنى ئىستېمال قىلىدۇ.

◈ تەبىقىلەر ئارىسىدا ئۆيلىنىشنى چەكلەيدۇ. بىر يەزىيدچىنىڭ ئالتە ئايال بىلەن ئۆيلىنىشى جائىز.

◈ تويلىنىش ئالدى بىلەن يىگىتنىڭ قىزنى قاچۇرىشى، ئارقىدىن ئائىلىنىڭ ئۇ ئىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كېلىش يولى بىلەن تاماملىنىدۇ.

◈ تاۋۇس قۇشىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق رەڭلىرىنىڭ بىرى بولغان يېشىل رەڭنى چەكلەيدۇ.

◈ يېسىۋىلەك، قاتكوك، قاپاق، فاسولىيا، خۇزار گۆشى، شۇنىڭدەك مۇقەددەس سانالغانلىقى ئۈچۈن تاۋۇس گۆشى (چۈنكى پەرىشتىلەرنىڭ تاۋۇسى ئىبلىسقا ئوخشىغانلىقى ئۈچۈن) قاتارلىقلارنى يېيىشنى ھارام، دەپ قارايدۇ.

◈ بۇرۇتنى چۈشۈرۈشنى ھارام دەپ قارايدىغان بولۇپ، ئۇنى كۆزگە چېلىققۇدەك دەرىجىدە ئۇزۇن قويىۋېتىدۇ.

◈ يەزىيدچىنىڭ ئەتراپىغا بىر چەمبەر شەكىللىك سىزىق سىزىپ قويۇلسا، ئۇ ئۇنىڭ بىر تەرىپىنى ئۈچىرىۋەتمەي تۇرۇپ ئۇ يەردىن چىقىپ كەتمەيدۇ. چۈنكى سىزىق سىزىشنى شەيتاننىڭ بۇيرىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

◈ ئوقۇش، يېزىشنى دىنىي جەھەتتىن ھارام، دەپ قارايدۇ؛ چۈنكى ئۇلار قەلبتە ساقلانغان ئىلىمگە تايىنىدۇ. بۇ ئەھۋال ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نادانلىقنىڭ يامرىشىغا، يەزىيد، ئەدىي ۋە ئىبلىس بىلەن مۇناسىۋەتلىك چەكتىن ئاشقان مۇبالىغە ۋە ئېغىشلىرىنىڭ تېخىمۇ ئەۋج ئېلىشىغا سەۋەب بولغان.

◈ ئۇلارنىڭ قولىدا ئىككى دانە مۇقەددەس كىتاب بار: ئىلاھىنىڭ سۈپەت ۋە ۋەسىيەتلىرى توغرىسىدا سۆزلەيدىغان «الجلوة» دېگەن كىتاب، يەنە بىرى

www.munber.org

كائىناتنىڭ، پەرىشتىلەرنىڭ يارىتىلىشى، يەزىدىيىيە ۋە ئۇلارنىڭ ئەقىدىلىرىنىڭ مەيدانغا كېلىش تارىخى توغرىسىدا سۆزلەيدىغان «مصحف ريش» ياكى «قارا كىتاب» ناملىق كىتاب.

◈ يەزىدىينىڭ پەرزەنتىنى سۈننەت قىلىش جەريانىدا قۇچىغا ئالغان كىشى بۇ بالىنىڭ ئانىسىنىڭ قېرىندىشى بولۇپ قالىدۇ، ئەر بۇ كىشىنى تاكى ئۆلۈمىگە قەدەر ھىمايە قىلىشى لازىم.

◈ يەزىدىي ئەقىدىسىكى كىشى قۇياش چىققان ۋە پاتقان چاغدا قوياشقا يۈزلىنىپ دۇئا قىلىدۇ، ئاندىن تۇپراقنى ئېلىپ سۆيىدۇ ۋە يۈزىگە سۈرتىدۇ. ئۇ يەنە ئوخلاشتىن ئىلگىرىمۇ دۇئا قىلىدۇ.

◈ ئۇلارنىڭ يېڭى يىل بايرىمى، مەرىبائانىيىە، قۇربان، جامائەت، يەزىد، خىزىر ـ ئىلياس ۋە بۇلەندە بايراملىرىغا ئوخشىغان ئۆزگىچە بايراملىرى بار. ئۇلارنىڭ يەنە «شىفىرشىك قارا كېچىسى» دەپ ئاتىلىدىغان بىر كېچىسى بولۇپ، بۇ كېچىدە نامەھرەملىرى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلەردە بولۇشىدۇ. ھاراق ـ شاراپلارنى ھالال سانىشىدۇ.

◈ كىتابلىرىدا مۇنداق دېيىشىدۇ: «خىزمىتىمدە بولغانلارنىڭ تەلەپلىرىگە ماقۇل كىلىڭلار. يەھۇدىيلار، خىرىستىيانلار ۋە مۇسۇلمانلارغا ئوخشاش ئەجنەبىيلەرنىڭ ئالدىدا بۇلارنى قوبۇل قىلماڭلار؛ چۈنكى ئۇلار بۇنىڭ ماھىيىتىنى بىلمەيدۇ. سىلەرنىڭ خەۋىرىڭلار يوق ئۆزگەرتىۋەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا كىتابلىرىڭلارنى بەرمەڭلار.»

پىكىر ۋە ئەقىدىلەرنىڭ يىلتىزلىرى:

◈ ئەدىي ئىبنى مۇساپىر مۇتەسەۋۋۇپ شەيخ ئابدۇلقادىر جەيلانىي بىلەن ئۇچراشقان ۋە ئۇنىڭ بىلەن «ھۇلۇل»، «تەناسۇخ» ۋە «ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد» ھەققىدە پىكىرلەشكەن. ئۇلارنىڭ ئىبلىس توغرىسىدىكى سۆزلىرى تەۋھىدچىلارنىڭ ئىمامى دەپ قارىشىدىغان ھەللاجنىڭ سۆزى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدۇ.

◈ خىرىستىيان دىنىنى ھۆرمەت قىلىدۇ، ھەتتا راھىبنىڭ قولىنى سۆيىدۇ، ئۇلار بىلەن «ئىلاھىي كەچلىك تاماق»نى بىرلىكتە يەيدۇ. ھاراقنى ”مەسىھنىڭ ھەقىقىي قېنى“ دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. ئۇنى ئىچكەن چاغدا بىرەر قەترىسىنىڭ زېمىنغا تۆكۈلۈپ كېتىشىگە ياكى ئىچكۈچىنىڭ ساقىلىغا تېگىپ كېتىشىگىمۇ رۇخسەت قىلمايدۇ.

◈ خىرىستىيانلاردىن «چۇمۇلدۇرۇش»نى قوبۇل قىلغان. بوۋاقنى چۇمۇلدۇرۇش ئۈچۈن ”ئاق بۇلاق“ دەپ ئاتىلىدىغان بىر بۇلاققا ئېلىپ بارىدۇ. ھەپتە توشقاندىن كېيىن بالىنى شەيخ ئەدىينىڭ خانىسىدىكى زەمزەمگە ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇ يەردىكى سۇغا قويۇپ، ئىسمىنى يۇقىرى ئاۋازدا چاقىرىدۇ ۋە ئۇنىڭ يەزىدىچى، مۆمىن (پەرىشتە تاۋۇسى) يەنى ئىبلىس بولۇشىنى تىلەيدۇ.

www.munber.org

◈ ئىسلام كۇردىستان رايونىغا كىرگەندە ئۇ يەرنىڭ كۆپ سانلىق كىشىلىرى زەردۇشت دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. نەتىجىدە بۇ ئەقىدىنىڭ بەزى تەلىماتلىرى يەزىدىيىيەچىلەرگە يۆتكەلگەن.

◈ ئۇلارنىڭ ئەقىدىلىرىگە يەنە مەجۇسى ۋە بۇددىزم ئەقىدىلىرىمۇ ئارىلىشىۋالغان. ئۇلار يەزىدىنى ئىلاھلىق مەرتىۋىسىگىچە كۆتۈرگەن. ئۇلارنىڭ نەزىرىدىكى تەرتىپ «ئاللاھ، يەزىد، ئەدىي» دىن ئىبارەتتۇر.

◈ «پەرىشتە تاۋۇسى» ئىبلىسنىڭ ھەيكەللەشتۈرۈلگەن شەكلى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ناھايىتى يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە.

◈ شىئەلەردىن «بەرائە»نى قوبۇل قىلغان. ”بەرائە“ شەيخ ئەدىينىڭ خانىسىدىن ئېلىنغان تۇپراقتىن ياسالغان بىر توپ بولۇپ، بارلىق يەزىدىيلار ئۇنى تەۋەررۇك سۈپىتىدە يانچۇقلىرىدا توشۇپ يۈرىدۇ. بۇ جەئفەريي شىئەلىرى كۆتىرىپ يۈرىدىغان تۇپراققا ئوخشايدۇ. ئەگەر يەزىدىچى بىرى ئۆلۈپ قالسا، بۇ تۇپراقنى ئۇنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قويىدۇ. بولمىسا ئۇ كاپىر ئۆلگەن بولىدۇ.

◈ ئومۇمەن ئۇلار تارقالغان رايونلاردا زەردۇشت، بۇتلارغا ئىبادەت قىلىش، تەبىئەت كۈچلىرىگە ئىبادەت قىلىش، يەھۇدىيلار، خىرىستىيانلارغا ئوخشىغان تۈرلۈك دىنلار قايناپدۇ. بەزىلىرىنىڭ ئاشۇر، بابىل، سۇمىر ئىلاھلىرى ۋە ”خۇتۇۋە“چى سۈپىلار بىلەن ئالاقىسى بار. بۇ دىنلار يەزىدىيلار ئەقىدىسىگە ئوخشىمىغان سەۋىيىدە تەسىر كۆرسەتكەن. نادانلىق ۋە ساۋاتسىزلىقى تۈپەيلى مەيدانغا كەلگەن يۇقىرىقى ئەھۋاللار ئۇلارنىڭ ساغلام ئىسلام ئەقىدىسىدىن ئېغىپ كېتىش دەرىجىسى ئاشۇرىۋەتكەن.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

◈ شەيتاننى مۇقەددەسلەشتۈرىدىغان بۇ تائىپە سۈرىيە، تۈركىيە، ئىران، روسىيا، ئىراق قاتارلىق ئەللەرگە تارقالغان. ئۇلارنىڭ يەنە لىۋان، گېرمانىيە ۋە بىلگىيە قاتارلىق ئەللەردە سان جەھەتتە ناھايىتى ئاز ھىمايىچىلىرى بار.

◈ ئۇلارنىڭ سانى 120 مىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، يەتمىش مىڭى ئىراقتا، قالغانلىرى باشقا ئەللەردە. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇمەۋىيلار ئائىلىسى رەھبەرلىكىگە قارايدۇ.

◈ ئۇلار كۇردلار بولۇپ، ئارىلىرىدا ئەسلى ئەرەب بولغانلارمۇ بار.

◈ ئۇلارنىڭ تىلى كۇردچە بولۇپ، كىتابلىرى، دۇئالىرى ۋە دىنىي ناخشىلىرىنىڭ ھەممىسى بۇ تىل بىلەن يېزىلغان.

◈ ئۇلارنىڭ باغدادنىڭ رەشىيد كوچىسىدا «ئۇمەۋىي ئەرەب دەۋاسى ئىشخانىسى» نامى ئاستىدا رۇخسەت بىلەن ئېچىلغان رەسمىي بىر ئىشخانىسى بار.

www.munber.org

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى: يەزىدىيىيە ئېزىپ كەتكەن بىر ئىسلامىي پىرقە بولۇپ، يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە، ئىبلىس ۋە ئەزرائىلنى مۇقەددەسلەشتۇرىدۇ. مازار ۋە قەبرىستانلىقلارغا كۆپ قاترايدۇ. ئۇلاردا ئىسلام ئەركانلىرىنىڭ ھەر بىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئۆزگىچە ئەقىدىلىرى، يېڭى يىل بايرىمىغا ئوخشاش پەرقلىق بايراملىرى بار. ئۇلار يەنە يەزىدىيلارنىڭ ئالتىگە قەدەر ئايال بىلەن ئۆيلىنىشنى جائىز، دەپ قارايدۇ. بۇلاردىن باشقا يەنە ئۇلارنىڭ نۇرغۇن ئازغان ۋە ئازدۇرىدىغان سۆزلىرى بار.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- سەئىيد دىيۇەجىي: اليزيدية.
- ئابدۇررازراق ھۇسنىي: اليزيديون في حاضرهم وماضيهم.
- د.سامىي سەئىيد ئەلئەھمەد: اليزيدية، أحوالهم ومعتقداتهم.
- ئاببا س ئەززاۋىي: اليزيدية وأصل عقيدتهم.
- ئەھمەد تىيمۇر: اليزيدية ومنشأ نحلتهم.
- سىددىق دەملۇجىي: اليزيدية.
- ھاشىم ئەلبەننائ: اليزيديون.
- مەھمۇد ئەلجۇندىي: ماهي اليزيدية؟ ومن هم اليزيديون؟، تەداۇن باسمىخانىسى، بىرىنچى نەشرى ـ باغداد، 1976م.
- ئىدمۇندز: كرد وترك وعرب، جىرجىس فەتھۇللاھ تەرجىمىسى.
- يەئقۇب سىيركس: مباحث عراقية.
- باسىيل نىكتىن: الأكراد.
- شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىييە: مجموعة الرسائل والمسائل.
- جېيمىس بىكىڭھام: رحلتي إلى العراق، سەلىيم تاھا تىكرىيتىي تەرجىمىسى.
- ئىراق «تەئاخىي» گېزىتى ـ باغداد، 1974م/9/16.
- د.شاكىر خەسباك: العراق الشمالي.
- سۇلەيمان ئەسسايىغ: تاريخ الموصل.

www.munber.org